

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Yüz onuncu içtima

7 . XII . 1336 Salı

Münderecat

	Sayfa		Sayfa
1. — Zaptı sabık hulâsası	254	3. — Yozgad mebusu Süleyman Sırrı Beyin, âzanın dâva vekâletiyle meşgûl olmamaları hakkındaki teklifi kanunisinin Kanunu esasi encümenince biran evvel Heyeti umumiyyeye sevkine dair tahriri	256
2. — Âzayi kiram muamelâtı	254	5. — Sualler ve cevaplar	256
1. — Âzayi kiramdan bazılarına izin verilmesine dair Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi	254:255	1. — Bursa mebusu operatör Emin Beyin, şimendiferler hakkında sâali ve Nafia vekili İsmail Fazıl Paşanın şifahi cevabı	256:258
3. — Teklifler	255	6. — Müzakere edilen maddeler	258
1. — Tokad mebusu Rifat Beyin, Tokad kalhanesinin belediyeye terki hakkında kanun teklifi (2/156)	255	1. — Teşkilâtı esasiye kanunu lâyihası ve Encümeni mahsus mazbatası ve Karahisarı Şarki mebusu Mesut Beyin Teşkilâtı esasiyyeye dair teklifi kanunisi (2/145 m.)	258:259,259:265
4. — Tahrirler	255		
1. — İzmit mebusu Hamdi Namık Beyin, Yeni gün gazetesi hakkında zemmi kadih dâvası ikamesine dair tahriri	255		
2. — İzmit mebusu Hamdi Namık Beyin, gazete müdürü mesulleri ve sahihi imtiyazları hakkında tahriri	255:256		

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati : 1,15 sonra

REİS — İkinci Reisvekili Vehbi Ef. Hz.

KÂTİP : Feyyaz Âli B. (Yozgad).

REİS — Efendim, Meclisi açıyorum. Zaptı sabık hulâsası okunacak, lütfen dinliyelim.

(Kâtip Feyyaz Âli Bey, Zaptı sabık hulâsasını okudu).

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci celse

İkinci Reis vekili Hasan Beyefendinin tahtı riyasetlerinde zevali saat birde küşat ve zaptı sabık hulâsası kıraat olunarak aynen kabul edildi. Karahisar mebusu Mesut Beyin teklifinin Teşkilâtı esasiye kanununun dördüncü maddesiyle müzakeresi kabul olundu. Elâziz mebusu Mustafa Şükrü Efendi hakkındaki Adliye vekâleti tezkeresi okunarak mebusluktan müstafi addolundu. Antalya mebusu Halil İbrahim Beyle rüfekaşının teşkilâtı mülkiye ve Denizli mebusu Yusuf Beyin Maarif ve Evkaf idarelerine, Karesi mebusu Basri Beyle rüfekaşının telgraf ücretlerine, İzmir mebusu Mahmud Esad Beyin Küreinhâs nahiyesinin kazaya tahviline, İzmit mebusu Hamdi Beyin köy mekteplerine müteallik takrirleri Lâyiha encümenine havale olundu.

İsmail Suphi Beyin Teşkilâtı Esasiye lâyiha kanuniyesine dair olan nutkunun ademi neşrine dair Bitlis mebusu Yusuf Ziya Bey tarafından verilen takrir bilmüzakere nutkun neşri hakkındaki kararın ıerası tehir olundu. İstiklâl mahkemeleri âzalıkları için yapılan intihapta Mardin mebusu Necib Beyle Lâzistan mebusu Abidin Bey müsavi rey aldıklarından aralarında kura çekilerek kura Necib Beye isabet eyledi. Altiya balığ olan Kırşehir mebusları hakkındaki Divanı Riyaset kararı kıraat ve müzakere cereyan ederek Cebelibereket mebusu Fakik Beyin teklifi veçhile Bekir Ağanın mebusluk hakkının refiyle âza adedinin beşe tenzili kabul ve teneffüs için celse tatil olundu.

İkinci celse

İkinci Reis vekili Hasan Beyefendinin tahtı riyasetlerinde zevali saat 3,5 de inikat ve kazazede olan ameleğe muavenet ıerasına dair Lâyiha encümeninden mevрут Doktor Suad Beyin teklifi ait olduğu encümenlere havale ve Konya mebuslarından Çelebi Efendi ile Kâzım Hü-

nü Beye müteallik mahkûmiyet meselesinin aleni celsede müzakere edilmesi kabul olunarak Konya Divanı harbinin mazbatai hükmiyesi kıraat ve mumaileyhimin beyanatı istima olunarak neticcede Kanunu esasi ve Adliye encümenlerinin müstereken tanzim eyledikleri mazbatanın birinci fıkrası mucibince Divanı harp hükmünün keonlemyekün addolunması ve evrakı tahkikiyye ne nazaran mumaileyhüma haklarında takibatı kanuniye ıerasına mahal olmadığına karar verilip tefsir meselesini muhtevi olan ikinci fıkrasının ruznamei âtiye alınması takarrür ederek salı günü Teşkilâtı Esasiye lâyiha kanuniyesi müzakere edilmek üzere saat beş buçukta celseye nihayet verildi.

Reis V.
Vehbi

Kâtip
M. Haydar

Kâtip
F. Âli

REİS — Zaptı sabık hakkında mütalâa beyan edecek var mı efendim?

ALİ RIZA Ef. (Batum) — İsmail Subhi Beyin beyanatının ademi neşrine mi karar veriliyor, yoksa tehir mi ediliyor? (Ademi neşrine sesleri). Benim hatırmıda kalan da öyledir.

NECİP B. (Mardin) — Tehiri neşrine karar verilmiştir efendim. (Hayır hayır sesleri).

REİS — Bu meseleyi halledecek takrirdir. Takrir ne yolda ise o suretle karar verilmiştir. Çünkü takrir aynen kabul edilmiştir. [Yusuf Ziya Beye hitaben]: Yusuf Ziya Bey! takririniz ne yolda idi?

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Ademi neşrine ait idi. Zaptın o suretle tashihi lâzımdır.

REİS — Pekâlâ o suretle tashih edilsin.

NECİP B. (Mardin) — Meclisçe kabul olunan şey tehiri idi efendim. (Ademi neşri, tehiri sesleri, gürültüler).

REİS — Efendim, takrir aynen kabul olundu. Takrirden ademi neşri diyor. Binaenaleyh, o suretle tashih edilmek lâzım. Başka mütalâa dermeyeran edecek var mı efendim? (Yok sesleri).

Su tashih veçhile zaptı sabık hulâsasını kabul edenler el kaldırsın. Kabul olunmuştur.

2. — AZAYI KIRAM MUAMELÂTI

2. — Azayi kiramdan bazılarına izin verilmesine dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi

REİS — Efendim, evrakı vârideye geçiyoruz. Âzayı kiramdan beş zatin mezuniyeti hakkında Divanı Riyaset kararı vardır, okunacak.

Heyeti umumiye

Merbut listede isimleri muharrer Âzayı kiramın izin taleplerini havi takrirleri 5 kânunuevvel 1336 tarihinde münakit Divanı Riyaset ıktımında tezekkür edilerek isimleri hizasında ki erkam miktarınca izinleri tensip edilmiştir. Heyeti umumiyenin nazarı tasvibine arz olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Hasan Fehmi

Trabzon Recai Bey, şubat nihayetine kadar, temdiden,

Denizli Hasan Efendi, iki mah, temdiden,
Burdur Akif Bey, bir mah, temdiden,
Muş Rıza Bey, üç mah, tahsisat devresini ikmalinden sonra,

Muş Hacı Ahmet Efendi, üç mah, tahsisat devresini ikmalinden sonra.

REİS — Şu zevatı kiramın Divanı Riyasetten beyan olunduğu veçhile mezuniyetlerini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir efendim.

3. — TEKLİFLER

1. — Tokad mebusu Rifat Beyin, Tokad kalhaensinin belediyeve terki hakkında teklifi kanunisi (2/156)

REİS — Tokad'daki maden cüruf kalhaneşinin belediyeve terkine dair Tokad mebusunun teklifi kanunisi var, Lâyiha encümenine havale ediyoruz.

4. — TAKRİRLER

1. — İzmit mebusu Hamdi Namık Beyin, Yenigün gazetesi hakkında zemmü kadih dâvası ikamesine dair takriri

REİS — İzmit mebusu Hamdi Namık Beyin Yenigün gazetesi hakkında zemmü kadih dâvası ikame edilmesine dair takriri var. Onu okuyacağız.

HAMDİ NAMİK B. (İzmit) — Müsaade buyurunuz, izahat vereyim. Çünkü efendim, iki teklifim vardır. Hangisi kabul edilirse. Birisine lüzum kalmaz. Efendim. Temsili meslekî aleyhinde vukubulan beyanatım için Yenigün gazetesi bendenizin şahsıma tahsisan bir fıkraya yazmıştır. Şüphesiz meşrutî Hükümetlerde gazetlerin hakkı tenkidi vardır. Fakat ona mukabil olmak üzere şahsı duçarı tecavüz olan kimşenin bilmukabele yazacağı cevabını da Matbuat kanununun 21 nci maddesi mucibince gazetesi ne de derce mecburdur. Bendeniz de cevaben bir makale yazdım, neşretmediler. Bittabi müddeiumumilik nezdinde ikamei dâva etmek-

liğim lâzımgeliyordu. Fakat Heyeti Aliyeniz bundan evvel hali ıktımada bulunan Meclis âzası aleyhinde vukubulacak deavi hakkında bir karar ittihaz etmiştir ki, o karar dün diğer bir kararla dahi teyit olunmuştur. Onun için kendimi müdafaa edemiyecek bir vaziyete girdim. Halbuki, Matbuat kanununun 21 nci maddesi, iki sütunu tecavüz etmemek üzere yazılacak cevabı neşretmeğe matbuat sahiplerini mecbur tuttuğu halde, tabii Yunus Nadi Bey ve müdürü mesullü Ertuğrul mebusu Hamdi Beyin mebus olmalarına istinadederek bu makaleyi neşretmediler. Yeni matbuat kanununun 31 nci maddesi diyor ki, matbuata ait ceraim ve dâvalar mahkemede rüyet olunur. Mebusan ve Ayan aleyhinedki zem ve kadih dâvaları rüesayı memurin tarafından verilecek karar üzerine doğrudan doğruya müddeiumumilik tarafından takip olunur. Heyeti Aliyenizden şunu rica ederim. Ya takibatın tecili hakkındaki kararı refedelim, yahut gazete müdürü mesulleriyle sahibi imtiyazların mebus olmamasını kabul edelim. İkinci teklifim budur, Eğer birisini kabul ederseniz diğerine lüzum yoktur.

SÜLEYMAN SİRRI B. (Yozgad) — Efendim, müracaat edersiniz de takibat sonra yapılır.

HAMDİ NAMİK B. (Devamla) — Nereye müracaat edeyim, Müddeiumumiliğe mi? müracaat edemem. Mâfumu âliniz bir kararımız vardır. Müddeiumumî buradan soracak, karar aynen bildirilecek, takibat yapamıyacak. Binaenaleyh, ya arzettiğim takibatın devamı için bir karar verirsiniz, yahut arzettiğim teklifi kanuniyi kabul eder, gazete müdürü mesulleri ile sahibi imtiyazları mebus olamaz dersiniz. Her ikisi de okunsun. Heyeti Celileniz hangisini kabul ederse öyle yapsın. (Olamaz, olur sadaları, gürültüler).

REİS — Müsaade buyurun. Muhavere etmiyelim Beyefendiler. Hamdi Beyin takririni okuyacağız. Kabul buyurursanız sonra ruznameye ithal ederiz. O gün Yunus Nadi Bey de bulunur, müzakere eder, kararını veririz. Şimdi takriri okuyalım.

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Encümene gönderelim efendim.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — O halde okunmağa hacet yok.

REİS — Pekâlâ. Ruznamei müzakerata hangî gün konulmasını arzu ediyorsunuz? (Perşembeye sesleri). Perşembe günü ruznamesine itbalini arzu edenler lütfen el kaldırsın. Perşembe günkü ruznamei müzakerata konulması kabul edildi.

2. — İzmit mebusu Hamdi Namık Beyin, Gazete müdürü mesulleri ve sahibi imtiyazları hakkında takriri

REİS — Şimdi efendim, yine İzmit mebusu Hamdi Bey'in gazeteler hakkında teklifi kanunisi var. Bunu okuyacağız.

HAMDİ NAMİK B. (İzmit) — Evvelki taktirim kabul edilirse bunu okumağa lüzum yoktur. Bunu müzakere etmek için evvelki taktirini okumak lazımdır.

REİS — Gazete müdürü mesulü ile sahibi imtiyazının gelmesi şartıyla bunu da perşembe gününe tâlik ettik.

3. — *Yozgat mebusu Süleyman Sırrı Beyin, azanın dâva vekâletiyle meşgul olmamaları hakkındaki teklifi kanunisinin Kanunu esasi encümenince biran evvel Heyeti Umumiye'ye sevkine dair taktirini.*

Büyük Millet Meclisi Biyaseti Celilesine

Gerek içtima ve gerek mebusluk müddetince mebusların dâva kabulünün meni lüzumuna dair teklif ettiğim lâyiha kanuniye bundan iki ay evvel Kanunu esasi encümenine havale buyurulmuştu. Bugüne kadar Heyeti umumiye'ye sevk edilmediğinden encümeninin nazarı dikkati celbedilmek üzere işbu taktirini takdim ediyorum.

Yozgat
Süleyman Sırrı

REİS — Efendim, Kanunu esasi encümenine iki ay evvel gitmiş olan lâyiha kanuniyenin gelmediğine dair bir taktir var, rica ederiz Kanunu esasi encümeninden çabuk bunu yapsınlar. Maksat budur.

7. — SUALLER VE CEVAPLAR

1. — *Bursa mebusu Operatör Emin Beyin, şimendiferler hakkında suali ve Nafia vekili İsmail Fazıl Paşanın şifahi cevabı*

REİS — Buyurun Paşa hazretleri.

NAFİA VEKİLİ İSMAIL FAZIL Pş. (Yozgad) — Biraz keyfsizim. Onun için paltomu çıkaramıyorum, zira bu kürsü mübeccela hakikaten iyi bir kıyafetle çıkmak lazımdır. Arkadaşlarımızdan...

VEHİ B. (Karesi) — Milli Meclistir. Kıyafet aranmaz.

NAFİA VEKİLİ İSMAIL FAZIL Pş. (Devamla) — Yok, yok. O milliyeti tebeil etmek isterim. Arkadaşlarımızdan veyahut sin itibariyle oğlumuz Bursa mebusu Emin Bey tarafından bir sual vardır. Şimendiferlerin tamirâtı mütemadiyesi için bir yedek malzeme vardır. Bunu soruyorlar. Bu oldu mu? Tedarik edildi mi diye. Hakikaten şimendiferlerimizin ruhu olan bu yedek eşyasıdır. Bunu iki ay evvelisi nazarı itibare almıştım. Belki de üç ay... Alınacak olan yedek eşyası, malûmunuzdur; vagon tamir olunacak, lokomotif tamir olunacak,

yağlar lâzım. Bunu Avrupa'dan mubayaa etmek lâzımgeliyor. Burada Avrupa'dan, yani İtalya'dan mubayaa etmek için bir heyet tayin olundu, yine aramızdan, fakat araya giren gavaill dolayısıyla gönderilemedi. O gavaill malûm, tekrarına hacet yok. Biraz da para da çokca olduğundan o parayı tedarik edemedik. O gavaill dolayısıyla iş Heyeti Vekilede kalmıştır. Fakat şimdi bunu çıkarmak için bu hafta içinde Heyeti Vekileyi bunun için tasdi eder ve Heyeti âliyenize takdim ederim. Takdim olunmazsa ve bu para da tedarik olunmazsa şimendiferler durur. Zira hiç bir maddenin tamir olunduğu yoktur. Yapılan tamirat yalnız tamirâtı alışabiyeden ibarettir. Tamir için hiç bir eşya yoktur. Bu, yüz yirmi bin lira bir para tutuyordu. Fakat burada dekovil hattının bir ambarı vardır. Oradaki eşyadan kullanılabilecekleri ayırdık, ondan dolayı da on bin lira kadar tenzil ettireceğiz ki yüz on bin liraya ihtiyacı hakiki var. İşte o taktir Heyeti Vekileden size geleceği vakitte o paranın sarfına karar verirsiniz derhal bunlar mubayaa olunur. Mesele işte budur.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Müsaade buyurun Paşa hazretleri; ince kalın yağlar hakkında da böyle midir?

NAFİA VEKİLİ İSMAIL FAZIL Pş. — Hepsi dahildir.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Dekovil raylarını istihram etmiştim. Dekovil rayları bir de Sarıkamış'ta..

NAFİA VEKİLİ İSMAIL FAZIL Pş. — Onlar geliyor.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Bir de Sarıkamış'daki...

NAFİA VEKİLİ İSMAIL FAZIL Pş. (Devamla) — Onu da söyleyeceğim. Mubayaaat hakkında arzı cevap ediyorum. Sarıkamış'daki dekovil raylarına gelince Nafia vekâleti lâzım olduğu derecede onlara vaziyet edememiştir. Çünkü hem uzak ve hem de onları orada Kâzım Karabekir Paşa sevkıyatı askeriye'ye tahsis etmiştir. İstedikimiz gibi onu ne görebildik ve ne de gidebildik, doğrusu budur. Şimdi dekovil bahsine gelince:

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Elli kilo metre ray ile otuz iki tane lokomotif vardır. Trabzon'da satıldığına dair bir şâyia çıkmıştır.

NAFİA VEKİLİ İSMAIL FAZIL Pş. (Devamla) — Malûmu âliniz bu gibi şeyler Nafia vekâletinin malı değildir. Maliyenindir. Binaenaleyh Maliye vekâleti haber alınsın bu satılıyor. Bunu bizden sordu. Vekâlet de batelgraf oradaki Nafia müfettişi Ragıp Beyden sordu. O da diyor ki: Böyle bir şey ben de işittim, anıma tamamiyle malûmattar olamadım ki, size cevap vereyim diyerek telgrafa cevap verdi. Çünkü ihtimal ki oradaki Hükümet satıyor, kimsenin haberi yoktur. Şimdi Ragıp Beyden gelecek telgraf üzerine hakikaten satılıyor mu,

satılmıyor mu? anlaşılabilecek. Fakat satılmadığına eminim. Çünkü Tunalı Hilmi Beyin takririnde yüz doksan bin liraya İtalyanlara satılmış deniliyor. Öyle değil mi Hilmi Bey? Halbu ki, oradan İtalya ile alış veriş yapamayız. Satılığa çıkarılan şeyden oradaki Nafia müfettişliğinin haberdar olması kabîl değildir. Bu öyle değil. Belki Hükümet ufak tefek bir şey yapmıştır. Onun cevabını alacağız.

TAHSİN B. (Aydın) — Nasıl oluyor Vekil Bey? Katî bir cevap veriniz, ya satılmıştır, ya satılmamıştır.

NAFİA VEKİLİ İSMAİL FAZİL Pş. — Efendim, onu Maliyeden sorarsınız.

TAHSİN B. (Aydın) — Dekoviller bu milletin malı olmakla beraber Maliyeye aittir. Fakat Nafia vekâleti doğrudan doğruya bunu bilebilir.

NAFİA VEKİLİ İSMAİL FAZİL Pş. (Devamla) — Nafia vekâletinde bunun satıldığına dair bir şey yoktur.

MAZHAR MÜFİD B. (Hakkâri) — Usulü müzakereye dair bir şey arzedeceğim. Sual sahibinden başka kimse bir şey soramaz. Yalnız sual sahibinin hakkı vardır. Hepimiz soracaktık. Eğer her kes sorabilseydi bizim de çok soracak şeyleriniz vardı.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Efendim, bu elimizdeki şimendiferlere ne kadar muhtaç olduğumuz malûmü âlinizdir. Geçende Eskişehir gittiğim zaman öğrenmişdim ki, şimendiferlerin yedek edevatı ile yağları kalmamış. Eski lokomotiflerden beş tanesini bozuyorlar bir tek lokomotifin meselâ ufacak bir âletini alıp oraya takıp takıştırıyorlar ve onu hareket ettiriyorlar. Elimizde mikdarıkâfi vagon var, halbuki, makine yok. Görüyorsunuz ki, hafta da bir nihayet iki gün bir sefer yapılabilir. Lokomotifsizlik yüzünden şimendiferler âtil kalıyor. Tabiatıyla ticaret de olamıyor ve biz şimendiferini bütün varidatını bütçemize ithal ettiğimiz için her ay yüz binlerce lira veriyoruz. Halbuki, şimendiferlerin muntazaman işleyebilen lokomotifi olsa hem ticaret inkişaf edecek ve hem ahali müstefit olacak ve hem de Hükümet zarardan kurtulacak. Şimdi günün birinde sırf yağsızlık yüzünden, yedek alâttan vaz geçtim, günün birinde şimendiferler duracaktır. Evvelce bendeniz Nafia encümeninde idim. Geçenlerde şube bendenizi oradan ayırdı, Hariciye encümenine verdi. Oradan infikâk ettim. Nafia encümeninde bulunmak itibarıyla iyi biliyorum ki, ve hatırlıyorum ki, Paşa hazretlerinin verdiği izahata nazaran filhakika bundan üç, dört ay evvel Avrupaya adam gönderip oradan yedek alât ve edevat almak için bir lâyiha kanuniye yapmışlardı ve hatırmada kaldığına göre (120 - 150) bin lira olacak.

NAFİA VEKİLİ İSMAİL FAZİL Pş. — Yüz yirmi bin...

OPERATÖR EMİN B. (Devamla) — Her ne ise. Encümence tasvip olunmuştu. Halbuki, şimdi Paşa hazretlerinin verdiği izahattan anlıyoruz ki, o yedek alât ve edevat ve yağlar hakkında maalesef bir şey yapılamamıştır. Şimdi bunun yapılmaması esbabını, bendeniz asıl anladığıma göre, maliyecilik ve daha doğrusu Hükümetçilik zihniyetinde görüyorum. Bugün nasıl olur da şimendifer kumpanyası Maliye kanunlarına, Muhasebei umumiye kanunlarına tabi olur? rica ederim. Şimdi efendim eskiden şimendiferimizdeki amele ücretle çalışıyordu. Meselâ lokomotif bozuluyor, ustayı çağırıyorlar, şu lokomotifi kaç günde yaparsın diyorlar. Hesap ediyor, kitap ediyor. Tabii kumpanyanın mühendisleri var. Ben bu makineyi beş yüz liraya tamir ederim diyor ve beş gün zarfında tamir ediyor. Şimdi biz ne yaptık? Ekseri ameleyle ücretle değil, bilâkis maaslı amele halinde istihdama başladık ve lüzumundan fazla amele aldık. Amele lâyikeyle çalışmıyor. Çünkü maas öyle de geliyor, böyle de geliyor. Eskiden beş günde tamir ettiği bir lokomotifi bu sefer outz günde yapıyor ve isterse yapıyor. Binaenaleyh bu şimendifer idaresinde çok büyük bir tadilat ve ıslahat yapılması lâzımdır. Bir kere idareyi Kumpanyaya bırakmalı. Usulü muhasebei umumiye kanuniyle bu yürümiyecektir. Efendiler, ondan sonra bu şimendiferleri işletebilecek muktadir, işlerden anlar adamlar bulmalıyız. Sonra şimendiferler duracak, memleketi daha ziyade harabiye sürükliyeceğiz.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Behiç Bey deniyordu.

OPERATÖR EMİN B. (Devamla) — O da ayrı bir meseledir. Başka bir gün onu da mevzu bahis ederiz. Şimdi efendim ikinci mesele, Harbi umumide pek iyi biliyorsunuz ki dahilî şimendifer olmadığı yüzünden karadan sevkıyat yaptığımız için Harbi umumide Sarıkamış'ta yüz bin telefât verdik. Çünkü askerimizi giydirmedik, malzemesini gönderemedik, açlıktan, çıplaklıktan efradımız öldü. (Ankara - Sivas) hattı, daha doğrusu Ankara - Erzurum hattı pek mühim bir devrede bulunuyor demektir. Yetmiş kilometrelik kadar ray fesholunmuş. Yani bugün yarin Yahşihan'a şimendifer giriyormuş. Hele şükürler olsun. Trabzon'da da elli kilometrede dekovil var. Harbi umumide Sarıkamış'a girdiğimiz zaman (150) kilometrelik dekovil varmış, (32) tane de sandıklar içinde dekovil lokomotifleri varmış, bugün Ankara ile Sivas arasında (200) kilometre kadar tesviyei turabiyesi yapılmış yol vardır. Bugün ne yapıp, her neye malolursa olsun, oradaki, yani Sarıkamış'taki rayları ve Trabzon'da bulunan rayları getirtmiş olacak olursak (200) kilometre ka-

dar elimize ray geçmiş olacak ve bununla şimendiferi Sivas'a kadar temdit etmek ihtimali olmaktadır. Bu sefer Sarıkamış'ı işgal ettiğimiz zaman yüz elli kilometrelik rayın elân orada mevcut olduğunu resmî bir makamdan haber aldım. Binaenaleyh istirham ederim.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Paşa hazretleri yalnız bir noktaya nazarı âlilerinizi celbetmek isterim. O da Akçşehir ile Adapazarı arasına da dekovil yapılırsa zannımca şimendiferlerimiz kömürsüzlükten kurtulur.

NAFİA VEKİLİ İSMAL FAZİL Pa. (Yozgad) — Diğer noktaları, demin arzettiğim ve hile, Müdafaai Milliye vekâletince verilecek cevap üzerine arzedeceğim. İnşallah ilkbahara bunların projelerini takdim ederim. (Kâfi, kâfi sesleri).

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Pekâla ilk bahara yapılacaktır.

6. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — *Teşkilâtı Esasiye kanunu lâyihası ve Encümeni mahsus mazbatası ve Karahisarı Şarkî mebusu Mesud Beyin Teşkilâtı Esasiyeye dair teklifi kanunisi (2/145 mükerrer)*

REİS — Efendim, ruznamei müzakerata geçiyoruz. Ruznamei müzakeratımızda müzakere-sine başlanmış olan Encümeni mahsus mazbatası vardır. Rica ederim durunuz. İsimlerinizi birer birer yazıyorum. Beşinci maddesi müzakere olunacak.

HAMDİ NÂMIK B. (İzmit) — Reis Bey, beşinci maddenin müzakeresi için bir celsei hafiye ister, celsei hafiye olması için bir takririmiz vardır.

REİS — Efendim, beşinci madde için söz isteyenler; Hilmi Bey, Mesud Bey, Yusuf Ziya Bey, Hamdi Bey.

BASRİ B. (Karesi) — Bizim bir takririmiz var, lütfen mütaaleasını rica ederiz.

REİS — Söz isteyenleri yazalım da badehu takrir okunsun.

BASRİ B. (Karesi) — Efendim, zannedersen takrir daha evvel nazarı dikkate alınmalıdır.

HAMDİ NÂMIK B. (İzmit) — Efendim, bendenizin arzettiğim gibi celsei hafiye müzakere edilsin.

YUSUF ZİYA B. (Bitlis) — Efendim, dördüncü madde ne oldu? Onun yerine başka bir madde teklif ettim. Ne üzerine olduğunu Heyeti Âliye anlasın. (Hüsrev Beyin takririni kabul olunmuştur sesleri).

HAMDİ NÂMIK B. (İzmit) — Efendiler, halkçılık programını malûmu âliniz evvelâ Heyeti Vekile vermişti. Beşinci madde buradadır. Onun hakkında söyleyeceğiz. Halbuki bunun da celsei hafiye olması lâzımgeliyor. Onun için

beşinci madde hakkında söz söyleyeceğiz. Efendim, Hükümet verdiği programda beşinci madde olarak bir madde teklif etmişti ki bunu Encümen lâğvetmişti.

SÜLEYMAN SİRRI B. (Yozgad) — Müsterek yaptı.

HAMDİ NÂMIK B. (Devamlı) — Müsterek değil efendim, müzakereye esas teşkil eden Hükümetin teklifidir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Efendim bu madde celsei aleniyede mevkii müzakereye konulamaz. Binaenaleyh ayrıca görüşürüz.

NECİP B. (Mardin) — Celsei hafiye hiç lüzum yoktur.

REİS — Efendim, bir takrir var, celsei hafiye olmasını istiyorlar. Kabul ediyor musunuz?

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Musaaade buyurun, arz edeyim. Mesele gayet mühimdir. Hilâfete taallûk ediyor. Herhalde münakaşa edilmek lâzımdır. Böyle şey olur mu Allah aşkına? (Celsei hafiye olsun sesleri). Biz on beş imza ile celsei hafiye istiyoruz, akdi zaruridir. Eğer celsei hafiye akdetmezseniz biz burada celsei aleniyede söylemeğe mecburuz.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Efendim, hakları var, meselenin nezaket ve ehemmiyeti vardır.

VEHBİ B. (Karesi) — Efendim, beşinci madde eğer rakamı dolayısıyla burada mevzuubahis edilecekse başka. Esasen bahis buyurdukları mesele ile bu beşinci madde arasında münasebet yok. Onun için bu, programın birinci maddesinde mevzuubahis edilecek bir meseledir. Binaenaleyh şu maddeler bitsin, bu maddelerin sonunda yine müzakere edilir. İkincisi, bu birinci müzakere. Dördüncü maddenin müzakeresinin kifayetine karar verildi. Tayyî hakkındaki takrir kabul edildi. Tadilât hakkındaki takrirler encümene gitti ve silsilei intizanı bozacak olursak bu müzakere cereyan etmez efendim. Binaenaleyh bu beşinci madde biter ve neticede bu mevaddı esasiye bittikten sonra burada on birinci madde olarak müzakere cereyan eder. Rasgele müzakere olmaz.

ÖMER LÜTFİ B. (Amasya) — Usulü müzakere hakkında söyleyeceğim efendim. Celsei hafiye akdi için on beş imzalı bir takrir verilmiş midir, verilmişse müzakeresi lâzımgelmez mi? Zaten o zaman celsei hafiye kendiliğinden inikat eder. Celsei hafiyenin içerisinde konuşulur ve denilir ki şu madde celsei hafiye müzakere edilsin. Karar verilir, hafi olsun dersek celse devam eder. Aksi halde celsei hafiye tatil edilir. Nizamname mucibince mesele böyledir. Sarihtir. (Sarihtir sesleri).

HAMDİ NÂMIK B. (İzmit) — Arzu buyurlursa izah edeyim.

VEHBİ B. (Karesi) — Teklif edilen mesele bu maddede yoktur.

HAMDİ NÂMIK B. (İzmit) — Efendim, Hükümet tabettiği programda beşinci madde olarak şunu söylüyor: (İstemeyiz, güvültüler), (Bilmiyoruz sesleri). Tevzi edilmiştir.

FAİK B. (Cebelibereket) — Usulü müzakere hakkında söyleyeceğim.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Geldikten

sonra istemek hakkını haiz değiliz.

HAMDİ NÂMIK B. (İzmit) — Beyefendi, zatı âliniz eskiden bulunmadınız. Celse hafiye de olsun bitsin.

REİS — Salon samiinden tahliye olunsun efendim.

(Celsenin mabadi hafidir)

İKİNCİ CELSE

Açılma saati 3,45 badezzeval

REİS — İkinci Reis Vekili Hasan Fahmi Beyefendi

KÂTİP : Feyyaz Âli B. (Yozgad)

REİS — Celse küşat edildi.

Teşkilâtı Esasiye kanun lâyihasının beşinci maddesini müzakere edeceğiz.

MESUT B. (Karahisar şarkı) — Dördüncü madde yerine kaim olmak üzere benim bir teklifim var.

REİS — Dördüncü madde hakkındaki teklifler encümene gitmiştir. Oradan geldikten sonra müzakere ederiz. Malûm âliniz müstaciliyet kararı yoktur. Birinci müzakeresindeyiz. Madde numaralarındaki tahallüfü ikinci müzakere de tashih ederiz. Şimdilik beşinci maddeye geçiyoruz.

HASAN HAYRİ B. (Dersim) — Müzakere başlamadan evvel Meclisi Âliye buna dair müracaatım vardır. Müsaade buyurursanız arz edeyim.

REİS — Madde okunsun da sıra ile söz veriyim. Beşinci madde okunacak dinleyiniz.

MADDE 5. — Büyük Millet Meclisinin intihabı iki senede bir kere tıra olunur. İntihap olunan âzanın âzalık müddeti iki seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak hakkını haizdir. Sabık heyet lahik heyetin iktimama kadar vazifeye devam eder. Yeni intihabat ierasma imkân görülmediği takdirde iqtima devresinin bir sene temdidi caizdir.

REİS — Bu kanun lâyihasıyla beraber müzakere edilmek üzere Karahisar şarkı mebusu Mesut Beyin bir takriri vardır. Heyeti celileniz beraber okunmasını kabul etmiş, okunacaktır.

Riyaseti Celileye

Eshabı mucibesini şifâhen arzylediğim mevâdi âtiyenin dördüncü, beşinci ve altıncı madde olarak Kanunu Esasiye ilâve edilmek üzere

müstacelen tabı ve tevzii ile tezekkür edilmesini teklif eylerim.

MADDE 1. — Siyasi ve iktimai umdelerini milletin ruhundan alan Büyük Millet Meclisi halkın mârûz bulunduğu avamili sefaleti izale etmek, iktimai uhuvvet ve teavün hislerini temmiye ve takviye eylemek maksadiyle idarî, malî, iktisadi, iktimai mesailde lüzum göreceği teceddüdat ve tesisatı vücutte getirmek üzere tanzim edeceği kanunların; milletin temayülât ve anat ve ihtiyacatiyle mütenasip olup olmadığını, ârayı umumiyei millete arz ve ekseriyetin tasdikına iktiran ettirmek suretiyle, anlamadıkça mevkii tatbika vazından ehemmiyetle tevakki eder.

MADDE 2. — Müceddeden kanun tanzimi, kavanini mevcudeden birinin tadili ve Büyük Millet Meclisince peyderpey neşrolunmakta olan kanunlardan bazılarının tarihi neşrinden itibaren iki ay zarfında milletin tasdikına arz ve teklifi, Heyeti Vekile ile Büyük Millet Meclisi âzasından her birinin ve efradı milletin hakkıdır. Gerek Heyeti Vekileden biri tarafından, yahut Büyük Millet Meclisinin üç âzası canibinden ve gerek muhtelif vilâyet halkından âzami on bin, asgari iki bin beş yüz kişi tarafından vâkı olacak her teklifin ârayı umumiyei millete vaz'ı mecburidir. Teklifatı vâkıa Büyük Millet Meclisinin ait olduğu encümeninde teklif ve Heyeti umumiyede tasdik olunduktan sonra kaleme alınan madde kanuniye milletin ârayı umumiyesine arz olunur. Ekseriyeti mutlaka ile kabul olunursa düstürülamel olur.

MADDE 3. — İstiklâl mehakiminden maada gerek divanı harplerce ve gerek sair mehakimi nizamiyeye verilen idam, nefyi müebbet ve nefyi muvakkat hükümleri Büyük Millet Meclisinin

Adliye encümenince tetkik ve Heyeti umumiyece tasdik olunmadıkca hiç bir sebep ve behane ile iera olunamaz.

Karahisarî şarkî mebusu
Mesut

REİS — Efendim, mevzuu müzakeremiz beşinci madde ile Mesut Beyin teklifidir. Söz alan zevat: Hasan Hayri B., Sirri B., Mesut B., daha arzu edenler isimlerini kaydettirsinler. Hasan Hayri Bey buyurun.

HASAN HAYRİ B. (Dersim) — Efendim, dâvayı muhik ve meşrûumuzun semere ve neticesi kudsiyesini iktifat için Meclisi âli iki mesele karşısında bulunuyor. Meselenin birincisi üç şartı ihtiva ediyor: Bu şartların da birincisi; sebat, ikincisi sebat, üçüncüsü yine sebatır. Meclisi âli ötedenberi buna azmetmiştir. İkincisi de cephelerde çarpışan, cephelerde vatan uğrunda fedayi can eden din kardeşlerimize bir ihtiyat kuvvetiyle onlara yardım etmektir. Bunun için de bu ihtiyat kuvvetten; Meclisi âliniz emin olabilir ki; yirmi bin, otuz bin kişilik bir kuvvetin Dersimde mevcut olduğunu arzederim. Bu kuvvetin biran evvel kabili istimal bir hale getirilmesi iki şeye mütevakkihtir. Birincisi; bu halkçılık programını biranevvel hitama erdirerek tatbiktir. İkincisi: Eğer bunun müzakeresi biraz uzun sürecektir olursa Meclisi âliye takdim ettiğimiz takririn Heyeti Vekileye havale edilmesiyle biran evvel bir netice haseneye raprı hususudur. Bu iki şeyden hangisi olursa arkadaşlarımızla beraber Heyeti âliyenize bu kuvvetin temin edileceğini vâdediyorum.

SIRRI B. (İzmit) — Mileli mütemeddine Kanunu esasilerinde mûndericî kuyut ve şurut ile halli kabil olmıyan hâdisatı muazzama hudusunda mutlaka âdiyen içtima eden Meclisi mebuslarının fevkinde, daha salâhiyettar bir Büyük Millet Meclisini akdi içtimaa dâvet ederler. Nitekim Bulgarlar (Turnova'da) içtima eden büyük Sobranyayı dâvet ederler ve buna mûmasıl diğer milletler de millet meclisleri fevkinde olmak üzere, arasına kanunu esasi ile halli kabil olmıyan mevadm müzakeresi için, büyük meclislerini içtimaa dâvet ederler. Biz de aynı maksatla burada içtima ettik. Arzettiğim mesele, bendenizin hazır bulunduğum zamanda karar verilmişse tabii sözüm yoktur. Değilse, hassaten nazarı dikkati âlinizi celbederim. Binaenaleyh böyle fevkalâde meclislerde müzakere olunan mesail mutallaka Kanunu esasi ile halli kabil olmıyan mesaildir. Onun için o Mecliste mesaili muazzama bir sene daha temdit olunur. Halbuki biz meseleyi berakis yapıyoruz. Bu büyük meseleyi; Meclisimizin şekli musaggrında müzakere ediyoruz. Tekrar nazarı dikkati âlinizi celbediyorum. Meclisimizin şekli musaggarında müzakere ediyoruz.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Bizim de ondan farkımız yoktur ki...

SIRRI B. (İzmit) — Diyoruz ki, (Meclis iki senede bir içtima eder ve icabında bir sene daha temdit olunur). Biz bu sözü söyleyebilmek için Meclisimizin Heyeti umumiyesi münakit olmalıdır. Çünkü bu maddeye münafi, bu maddenin manasını tefsir edici aşağıda bir madde daha vardır: - Eğer tatvili kelâm kabil ise; çünkü bunu kanunun heyeti umumiyesinde söylemek icabederdi, sırası geçtiği için kasrı kelâm ediyorum - halbuki, Meclisimizin Heyeti umumiyesine bu salâhiyet verilmelidir ki, bu maddeyi müzakere edebilmeliyiz veyahut Heyeti umumiyesi münakit olduğu zaman müzakere edilmelidir.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Nisabı müzakere kanununda salâhiyet vardır.

SIRRI B. (İzmit) — Bendeniz diyorum ki, bu meseleyi nisanda içtima edecek olan Heyeti umumiye müzakere edelim.

OPERATÖR EMİN B. (Bursa) — Heyeti umumiye bu salâhiyeti bize verdi.

MESUT B. (Karahisarî şarkî) — Efendiler! şimdi bizim kabul ettiğimiz madde mucibince «Bilâ kaydüşart hâkimiyet milletindir» dedik.

Bendenizin ilâve etmek istediğim madde buna taallûk eder. Diyoruz ki, iera kuvveti ve salâhiyeti münhasıran Büyük Millet Meclisine aittir. Halbuki, bilâkaydüşart hâkimiyet millette oluncu bilâvasıta doğrudan doğruya milletin Hükümeti kabul edilmiş demektir.

Buna böyle bilâ vasıta Hükümet demekle; millet doğrudan doğruya hakkını alabilir, yani milletin hakkı teklife lâyük olması lâzımgelir. Bu olmazsa, bunu vermediğimiz takdirde «Bilâ kaydüşart hâkimiyet milletindir» demek nazari bir şey olur. Evet iera kudretiyle teşri salâhiyetini madem ki haiziz, millet bizi tevkil etmiş demektir. Halbuki niyabeten hakkı hâkimiyeti başkasına ferağ edemez. Bu suretle millet hâkim değil, esirdir. Bizim vereceğimiz karara millet her halde itaate mecburdur. Birinci madde mucibince «Bilâ kaydüşart hâkimiyet milletindir» diyoruz, o halde efradı milletin kanun teklifine hak ve salâhiyeti olmak lâzımgelir, öyle olmazsa Kanunu esaside verdiğimiz şu hak ne olur? Bu hakkı vermekle millet kendi vekillerinden mürekkep olan Büyük Millet Meclisinin mesai ve ieraatına bizzat iştirak etmiş demek oluyor. Vazı kanun hakkını alıyor. Çünkü milleti memurinin, şunun, bunun zulmünden kurtarmak istiyoruz. Şu halde kanun vazı hakkını da millete bahşetmeliyiz. Kavanini mevcude den birinin ahkâmını tadil etmek hakkı millete verilmelidir. Biz Heyeti Vekelanın yanına gittiğimiz zaman bize hürmet ediyorlar. Niçin? Milletin vekili ve vazı kanun olmağımız hasebiyle, bir de memurinin

başına efradı ahaliden biri gidecek olursa, millet kendisinin hâkimi olduğunu takdir ederek onların gadrinden kurtulmuş olur. Mademki halka doğru gidelim diyoruz, halka doğru gitmek budur. Malûmya bih üç yüz yirmi dört senesinin temmuzunda İlân meşrutiyetin ilk zamanında, yani Hürriyet-ilân edildiği zaman yine istipdat getirdi ve o vakit o güneşin tesiriyle öyle müstebitler hâsıl oldu ki milletin başına kara kuşlar gibi çöktüler, beynini yidiler, milleti bırakmadılar. Bu gibi şeylere meydan kalmadan doğrudan doğruya millete kendi hâkimiyetini vererek bir mahzur kalmaz. İster mesleki temsille buraya gelsin, ister vilâyetten intihap olunsun. millete; kanun teklif etmeğe ve kavanini mevcudeden birinin ahkâmını arzusuna göre tadil etmeğe salâhiyet bahsedilecek olursa...

RAGİB B. (Kütahya) — O zaman Meclise lüzum yok.

MESUD B. (Devamla) — Meclis yine olabilir. Meclis lâyiha kanunıyeyi tanzim eder (Gürültüler) Canım efendiler bu usul her yerde vardır. Efendiler bu usul Avrupa'da mevcuttur.

MUSTAFA LÜTFİ B. (Siverek) — Nerede mevcuttur?

MESUD B. (Devamla) — Esasen hakkı hâkimiyet milletindir. Hakkı hâkimiyet hukuku esasıyededir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — İsviçre'de (Referandum) diyorlar buna efendim?

MESUD B. (Devamla) — Şimdi biz doğrudan doğruya hakkı hâkimiyeti millete vermezsek...

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Beyim vermiyoruz, millet kendisi almıştır yahu (Zaten mevcut sesleri).

SÜLEYMAN SİRİ B. (Yozgad) — Birinci maddeyi okudunuz mu?

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Almış ta bizi göndermiş. Millet esasen onu almış efendim.

MESUD B. (Devamla) — Herkes gelir, burada söyleyebilir. Efendiler! Hâkimiyet millette olmalıdır, Meşrutiyet ilân olunandan beri bu felâket pışmı tavuğun başına gelmemiştir. Bu kadar mebuslar gelmiş hangisi milletin terakki ve taalisine ait, milletin ihtiyacına devâ olacak, yaralarını tedavi edecek kanun vazetmiştir? (Hepsi sesleri) Hiç birisi yapmamıştır. Yapmış olsa millet böyle olmazdı.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Millet hâkim değil, vekilleri hâkim.

MESUD B. (Devamla) — İşte bu, milletin ahvali ruhiyesine nüfuz edememeliğimizden ve milletin hukukuna riayet etmemeliğimizdendir. Milletin ahvali ruhiyesine, ihtiyacına tevafuk etmeyen bir takım tanımadığı, görme-

diği, itimat etmediği adamların gelmemesindendir.

RİFAT B. (Tokad) — Millet kuvvetli, namuslu zâbita istiyor. Başka bir şey değil...

MESUD B. (Devamla) — Biz bugün milletin hakiki mümessiliyiz. Çünkü hiç bir fert tazyika mâruz kalmaksızın bizi intihap etmiş ve kendi arzusuyla göndermiştir. Meclisin millete kendi hakkını vermesi lâzımdır. Millet; efendiler kendi ihtiyacını istiyor. Bu hakkını alacak, emin olunuz buna ergeç muvaffak olacaktır.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Canım alacak değil, almış ta bizleri göndermiş.

MESUD B. (Devamla) — Vesayet altında hürriyet olmaz. Kendimiz şey yapıyoruz, Elinizi viedanımıza korsanız hakikati görürsünüz, anlarsınız. Neden millete kanun teklifi hakkını bahşetmekten tehaşi ediyorsunuz? Çünkü bir millet kendi efkârı münevvere ashabını kâmilan tophıyamaz. Nice adamlar vardır ki onlardan biri...

BİR MEBUS B. — Dördüncü maddeye ne için itiraz etmediniz de tay ettirdiniz?

MESUD B. (Devamla) — O madde o hakkı temin etmez.

YAHYA GALİB B. (Kırşehir) — Sadet harici oluyor Reis Bey! (Gürültüler).

MESUD B. (Devamla) — Efendiler, dördüncü madde milletin hâkimiyetini temsil etmez. Ne için etmez? İsterseniz izahat vereyim.

REİS — Müzakere edilen beşinci maddedir. Beşinci madde hakkındaki noktai nazarımızı, tadilatınızı söyleyiniz. Mevzu haricine çıkmayınız.

MESUD B. (Devamla) — Yine arzederim. Millet kendi hakkını almak istiyor ve ergeç alacak. Fakat o biçare millet düşünüyor; millet kendisi bu hakkını doğrudan doğruya istifaya kıyam edecek olursa henüz hazırlanmadığı için memlekete muzır olacak bir takım sarsıntılara mâruz kalır ve vatanın menafii gayri kabili telif neticeler verir diye korkuyor.

YAHYA GALİB B. — İhtilâl mi yapacağız? (Sadet harici söylüyor Reis Bey sesleri).

MESUD B. (Devamla) — Ben o kanunun ahkâmını, tadilatını müdafaa ediyorum.

MUSTAFA LÜTFİ B. (Siverek) — Beşinci madde ile katiyen alâkası yoktur.

MESUD B. (Devamla) — Efendiler, madenin tadilatını mütalâa ediyorum. Efendiler, halkıyız diyorsunuz. Benim halkçılıktan anladığımı; hâkimiyet milletindir, millet ne arzu ederse kanun odur. (Gürültüler) Evvelemirde millete hâkimiyetini vermeli. Sahte halkçılık olmaz efendiler. Biz kanun yapmak hakkını ahaîye verelim. Biz kanun lâyihasını kendi arzumıza, keyfimize muvafık olarak yapıyoruz. (Ne istiyorsun Mesud Bey? Onu anlıyalım ses-

leri). Her inkılâbın neticesinde millet ordunun bazicesi olmaktan kurtulamamıştır. Tarih bunu ispat etmiştir. Milletin hiç bir zaman hakkı verilmemiştir. Kabul etmek etmemek sizin elinizdedir.

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Efendim Mesud Bey arkadaşımızın teklifine karşı müsaade buyurursanız iki kelime ile cevap vereyim. Efendim, hakikaten İsviçre'de - maatteessüf tercüme edilmemiş bir tabir ile - (Referandom) denilen bir usul vardır. Fakat ekseriya meselâ: (Cenevre Kanton) unda.

Dr. ABİDİN B. (Lâzistan) — Katonunda deme birader...

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Bütün İsviçre'de elli bin imzalı bir mazbata ile talep olunursa kanun ahalinin reyine kalır. Ahali o vakit ya reddeder veyahüt kabul eder. Fakat zannetmem ki biz o kadar müterakki bir hale gelmiş olalım.

Beşinci maddeye gelelim efendim. Beşinci maddenin birinci cümlesi doğru. İkinci cümlesinde bir kelime var; o kelime üzerine bir iki söz söylemek isterim. Geçen gün istiklâl maddiyaları lâyihasında gördüm ki cidden sahih olarak kullanılmıştır. (Âza) yerine (Âzalar) denilmiştir. Beyler! Bahusus kavanini esasiye değil, hattâ kavanini âdiye bile ne kadar sahih ve dürüst bir surette tertip edilirse o vakit daha iyi olur. Binaenaleyh burada da (Âzalar) denilmelidir.

SÜLEYMAN SIRRI B. (Yozgad) — Âzu zaten cemi, âzalar deniliyorsa...

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Müsaade buyurunuz efendim. (malûmat) da cemidir, (amele) de cemidir. Fakat (ameleler) deniyor, (malûmatları yoktur) dreiz. Bu kelimeler türkçede müfret bir hale gelmiştir. Efendim, (Âza) lık müddeti iki seneden ibaret olup) yanlıştır. (Olup tekrar intihap edilmek caizdir. Nitekim aşağıda (ayrıca vekil olmayıp umumî milletin vekili) denilmiştir.

İHSAN B. (Cebelibereket) — Kavaidi osmaniye mi okuyoruz?

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — En mühim noktalardan, esaslardan birisi budur. O kadar mükemmel lisanım varken neden yanlış yazayım? (İçtima devresi) deniliyor. Zannınca sahihi (İntihap devresi) dir. Üçüncü satırda (Âzasının intihap olunmaları caizdir) demek lâzımgelir. Mâna ve meâl cihetine geçiyorum; iki senede bir kerre intihap ierası hakikaten muvafıkı maslahattır. Ba husus efkârı cedide kaynar bir halde bulunuyor.

Yalnız bu cümlede intihap iera edilir denilince, yalnız iki senede bir intihap iera edilir gibi anlaşılıyor. Meselâ âzadan birisinin istifası ve vefatı dolayısıyla bir inhilâl vukubulsa demek o vakit o âzanın yerine diğer

bir âzayı millet intihap edemeyecektir. İkinci; intihap yerine müddet kâfidir. Nitekim intihap olunan âzanın âzalık müddeti iki senedir. Deniliyor ki, binaenaleyh, birinci cümleye ihtiyaç yoktur.

FEYZİ Ef. (Malatya) — Kısa söyleyecek olursanız daha memnun oluruz.

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Gayetle kısa söylemeğe gayret edeceğim. Bu iki cümle yerine teklifimi arz edeyim. (Büyük Millet Meclisi âzalık müddeti iki sene olup tekrar intihap olunmak caizdir). Bunu müteakip gelen kısım cidden bendenize gayet mühim olan bir esasa taallûk ediyor. Bu da Beyler! Meclisin devrei intihabiyesi iki sene olmakla beraber âzasının nısfının her sene tebdil edilmesidir.

YAHYA GALİP B. (Kırşehir) — Meclisi idare usulü mü?

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Her sene tebdil edilmesi esastır. Küçükleri küçük görmiyelim. Daima benim bir sözüm vardır: En küçüklerim en büyüklerimdir. Sebebi efendim. Bunda dört beş fayda görüyorum. Birincisi; bahusus bu devrei inkılâbı umumide ne kadar çok efkâr ve mesalik cereyanlarının tecelli etmekte olduğunu görüyoruz, diyebilirim ki, Estaizü bilâh (Küllü yevmin hüve fi şe'nin) âyeti kerimesi bu devrede bir çok tecelliyatı ilâhiye ile karşımıza tecelli etmektedir. Efendiler, farzediniz ki, bir arkadaşımız cidden hakiki bir teceddüd ve inkılâp hususunda kendisi fevkalâde bir istidada sahip, binaenaleyh, bu Meclise daima yeni yeni fikirler getirebiliyor. Fakat bende ise öyle birer inat ile bir taassup var ki benim o yeni ifkri kabul etmekliğim için epiyce seneler kendi ruhumla - çarpışmaklığım icabediyor. Tasavvur ediniz ki, bütün Meclis bunun gibi anut ve fikri teceddüde karşı son derece muhafazakâr.

RAGİP B. (Kütahya) — Sözüünü geri al.

HİLMİ B. (Devamla) — Estağfürullah, tebihte hata aranmaz.

FEYZİ Ef. (Malatya) — Maksadın ne ise onu söyle...

HİLMİ B. (Devamla) — Arzedeyim. İki senede bir nısfı değiştiği takdirde Meclise bu sene intihap olunacak olanlar farzedelim ki, yeni yeni fikirlerle gelecekler. Meclisi teceddüdü efkâra mazhar kılacağız.

İkinci Beyler! 23 Nisan gününü tahattur buyurunuz; burada hepimiz birbirimize karşı yabancı bir halde idik. Fakat o günle bugün arasında dağlar kadar fark vardır. Binaenaleyh, eğer Meclis birdenbire değişirse, farzediniz ki; üç yüz kişilik olan bu Meclisin sabık âzasından hiç birisi intihaba mazhar olmazlarsa, bu âzadan üç yüzü birden gelecekler, birbirine karşı yabancı ve acemi kalacaklar. Lâkin nısfı değişirse kalan nısf zaten birbirleriyle tanış

miş, konuşmuş olduklarından bir ...

FEYZİ Ef. (Malatya) — Anladık, anladık.

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Hoca efendi, istirham ederim, rica ederim, sözünü kesmeyiniz. Yüz elli kişi burada kalıyor. Birbirleriyle tanışmış bulunuyor ve 150 kişi geliyor ki, birbirlerini tanımıyorlar. Fakat bunlar üç yüz kişiye nisbeten daha az zaman içinde birbirleriyle tanışıyorlar.

MEMET ŞÜKRÜ B. (Karabırsar Sahip) — Çeyrek saati geçti.

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — En mühim bir cihet var beyler; İki âzadan biri yeni, biri eski. Geçen seneden müdevver farzediyorum ki bu temsili mesleki meselesi gibi filân mesele, filân kanun ikmal edilmemiş, bu devrei içtimaiyeye devrediliyor. İki Hilmi tasavvur ediniz. Bunlardan biri sizinle istigal etmiş. Binaenaleyh katiyen acemi değildir. İşte bu eski Hilmi, yeni gelen Hilmiye olsun eski işleri târif ve tefhim hususunda son derece yardım eder. Bahusus mevkii müzakere... (Sadet haricinde sesleri). (Gürültüler). Teklifimi şerh ediyorum. Halbuki âzanın yüz elli o fikirle tamamiyle dimağları meşbu bulunuyor. Yüz elli de onlara çarçabuk iltihak ederek o mesele bir an evvel halledilir. İfatta o suretle daha derin olarak hallolunur ki, geçen sene birdenbire kabul edilmiş olsaydı belki o derece esaslı olamayacaktı. Efendim, Beşinci maddede « sabık heyet lâhik heyetin içtimaina kadar vazifeye devam eder » deniliyor ki, esasen bu maddede değil, aşağıda bir madde mahsusa veyahut bir fıkrayı mürettebe kabilinden zikredilmek icabeder. Mamafih şu usul; yani her sene âzanın nisfı değişmek usulü kabul edildikte Meclisin münhasıran devamı tabiatıyla temin edilmiş olacaktır. Yalnız şurasını arz ve istirham eylerim ki; bu esasın kabulü takdirinde âzanın Büyük Millet Meclisindeki vazifeleri bir senedir gibi anlaşılmamalı. Yalnız ilk devrei içtimaiyede bu usulün tatbiki halinde tabiatıyla birinci sene sonunda bir sene için âzanın nisfı ayrılma; onlar bir sene hizmet etmiş olarak gideceklerdir. Ondan sonraki senelerde âza daima iki sene hizmet ederek gitmiş olacaklardır.

HASAN BASRİ B. (Karesi) — Buna ne usulü derler?

TUNALI HİLMİ B. (Devamla) — Bilemiyorum. Bu usul nasıl tatbik olunabilir? Evvelâ bu na dair esaslar vazedilir. Birincisi kura ile oluyor. İkincisi de âzalar birbirini intihap eder. Üçüncüsü de dairei intihabiyesinde az birer rey, almış lanlar tefrik edilir, onlar giderler. Bu vechile tatbik edilebilir. Binaenaleyh teklifim vechile « her sene âzanın nisfı tebeddül eder » denmelidir efendim.

Aynı maddede aşağıda bir fıkra var, « Büyük Millet Meclisi âzası kendini intihap eden bir dairenin veya vilâyetin ve meslekin ayrıca

vekili olmayıp umum milletin vekilidir » deniyor. Efendim, burada bir zühul vâki olmuş « kendini intihap eden vilâyet ve meslekin mümessili olmayıp » deniliyor. Aşağıda « umum milletin » deniliyor. Birincisinde meslek ve mahall mümessili gibi tasrih ediliyor. İkincisinde halk mümessili gibi tasavvur ediyor. Müsaade buyurursanız şu vechile bir metin yapılmasını teklif ediyorum: « Büyük Millet cecisi âzalarından her biri kendini intihap eden mmtakanın değil umum milletin vekilidir ». Teklifim bundan ibarettir. (Alkışlar).

SÜLEYMAN SİRRE B. (Yozgad) — Efendim, Sırrı Beyefendi buyurdular ki; bu gibi mevaddı esasiye Meclisin hali musaggarında değil, Heyeti umumiyesinde müzakere edilmelidir. Binaenaleyh, gelecek nisan içtimamda müzakere edilmelidir.

Nisabı müzakere kanununun hini müzakere-sinde mâlûmu âliniz mevaddı esasiye vazma hali hazırdaki Heyetin salâhiyettar olup olamayacağına dair de uzun uzadıya müzakere devam etti. O salâhiyeti Heyeti Umumiye verdi. Binaenaleyh, Meclis musaggar bir halde değildir. Bugün Meclisin Heyeti Umumiyesinin içtimama bir mâni var mıdır? Tabii yoktur. Yalnız arzu eden Mecliste bir nisap bırakmak şartıyla memleketine gidip gelmekte muhtardır. O halde Meclis masaggar değildir. Heyeti Umumiye halindedir. Bu kanunun şimdi burada müzakeresine mâni yoktur. Sonra; asıl maddeye nakli maruzat ediyorum. Hilmi Bey iki sene müddet kâfidir diyorlar. Bendeniz buna da itiraz ediyorum. Çünkü herhalde müddeti içtima üç sene olmalıdır. Sebebi ise; şimdi olduğu gibi Meclisin muamelâtı dahiliyesine, vezaifine dair hususatta âdeta acemilik çekiyoruz. Birinci sene böyle acemilik ile geçer, ikinci sene de milletin ihtiyacını Heyeti Umumiye anlar. Asıl hizmet edecek devir de üçüncü senede başlar. Onun için bendeniz müddetin üç sene olmasını teklif ediyorum. Mademki yukarıdaki dördüncü maddeyi, meslekler erbabı temsil edilmek üzere olan maddeyi Meclis tayyetti, şu halde bu maddenin son fıkrasını okuyorum: (Büyük Millet Meclisi âzasının her biri kendini intihap eden vilâyetin, meslekin ayrıca vekili olmayıp) diyor. Bendeniz maddenin şu şekle konulmasını, «Büyük Millet Meclisi âzasından her biri kendini intihap eden vilâyet halkının vekili olmayıp umum milletin vekilidir» şeklinde tadilini teklif ediyorum ve bir de takrir takdim ediyorum.

VEHBİ B. (Karesi) — Efendim Sırrı Bey biraderimiz iki nokta üzerinde beyanı mütalea buyurdular. Birisi, Büyük Millet Meclisinin diğer memleketlerdeki Meclisi müessana benzediği ve onlardan biri olduğu ve diğeri de; Meclisin âzayı mürettebesinin hepsi burada bulunmadıkça bu gibi kavanini mühimmenin

burada müzakere edilip edilmeyeceğidir. Büyük Millet Meclisi bir bakımda gerçi memaliki sairdeki Meclisi müessesana benzerse de o memleketlerdeki Meclisi müessesan; hali tabiide bazı mevaddır mahsusayı müzakere etmek için toplanan Meclisi müessesandır. Halbuki bizim Meclisimiz o vaziyette değildir. Bizim Meclisimiz; memleketin başsız kalması dolayısıyla, hem icrai, hem tefrii salâhiyeti kendi nefsinde cemetmiş, hem Meclisi Mebusan ve hem Meclisi müessesan vazifesini, hem de aynı zamanda icrai vezaifi deruhte etmiş bir Meclistir. Binaenaleyh bu gibi mesaili de bittabi müzakere etmek dairi salâhiyetindedir. Meclisin âzayı mürettebesinin tamamen burada bulunması çok temenni edilir bir keyfiyettir. Hakikaten üç yüz altmış, dört yüz mevcudumuzun, bütün arkadaşlarımızın burada bulunması herbirinin ârasından, efkârından, ilminden istifade edilmesi çok kıymetli bir iştir. Fakat bunun fiilen imkânı olmadığını bizzat kendimiz tecrübe ettik. Bu encümeni mahsus mazbatası hakkında Hükümetin teklifi vâkı olduğundan Meclisinizden ayrı mevada vâkıf olarak mezuniyet almış arkadaşlarımız belki yüzü geçmiştir. Bu arkadaşlar kendi fikirlerinden bizi istifade ettirmek isteselerdi burada kalabilirlerdi. Bizim burada Teşkilâtı Esasîyeyi müzakere etmemiz onların rıza ve malûmatı haricinde değildir. Halbuki diğer taraftan o arkadaşlar her türlü hususâtı rüyet etmek için de bize salâhiyeti kâmile vermişlerdir ve vererek bütüden ayrılmışlardır. Nisabı müzakere kanununu kabul eden ve o kabulden sonra mezuniyet alan arkadaşlarımız, buradaki kalan arkadaşlarına bütün haklarını tevki ederek gitmişlerdir. Binaenaleyh bu itiraz varit olamaz. Mesud Bey biraderimizin buradaki beyanatını ben deniz hakkiyle anlıyamadım. (Hiç kimse anlıyamadı sesleri). Yalnız anladığımıza göre tabedilip neşredilen beyannamenin dördüncü fıkrasının bir madde olarak buraya dercedilmesini arzu buyuruyorlar. Halbuki o, bir program mahiyetinde olduğu için o mevât beyanname tarzında kabul ve neşri ilân edilmştir. Kanun o esastı takip edecektir. Lâkin madde olarak girecek bir mesele değildir.

MESUT B. (Karahisar Şarkı) — O esasat evvelce takarrür etmiştir. O kanunları milletin reyine vazetmek lâzımgelirdi diyorum ben.

VEHBİ B. (Devamla) — Şimdi anladım. Tabii o esasat dahilinde yapılacak kavanin burada milletin vekilleri tarafından kabul olunur.

MESUT B. (Karahisar Şarkı) — Hayır efendim, yanlış anladınız. Aşağıda bir madde daha var, okuyunuz.

VEHBİ B. (Devamla) — Müsaade buyurunuz. Şu fıkra esasen beyanname tarzında Heyeti muhteremece kabul edilmiş ve cihana karşı ilân edilmiştir. Binaenaleyh bunun yeniden madde olarak tedvinine ihtiyaç yoktur.

İkincisi; ekseriyetle her zaman kürsüde, haricte gazetelerde bir tekerleme tarikiyle hepimiz birden on iki senelik meşrutiyet ne yaptı? Meşrutiyet bu memlekette şu fenalığı yaptı, bu fenalığı yaptı diye dermeyen ediyoruz. O halde efendiler mademki meşrutiyet fenalık yaptı, öyle ise bizim burada ne işimiz var? Meşrutiyetten ziyade kabahati başka şeylerde aramalıdır. Bir kere bir memlekette hâsıl olan fenalık bugün için hâsıl olmaz. Bu bir hakikattir. Onlar asırların getirdiği fenahlıklardır. O fenahlıkları islah edememek de bir kabahattir. Fakat mümkün mertebe onların islahına çalışmak hepimizin borcudur. Çalışanlar arasında hata etmişler de vardır. Binaenaleyh biz o tarzda idare-i lisan ediyoruz ki bu memleket meşrutiyete layık değildir. Meşrutiyet fenalık getirmiştir. Bu ise doğru bir hakikat değildir.

Sonra hürriyeti mutlakadan bahsediliyor. Milletin her ferdi arzu ettiğini yapsın ve her kanunda milletin her ferdinin rey-i bulunsun. Bendeniz öyle telâkki ediyorum, öyle anlıyorum. Evvelâ tasrih edelim efendiler, dünyada hürriyeti mutlakaya değil insanlar; kâinattaki mevcudatın zerrelere bile malik değildir. Onlar da incizab kanununa tabidir. Onların bile hürriyeti mutlakası yoktur. Hürriyet mukayyettir. İnsanı takyit eder hürriyet kelimesi. Herkesin hürriyetine riayet etmek suretiyle bir kimsenin evinde çalgı çalmak hakkı olduğu halde komşusu hasta olduğu için çalmaması icabeder. Binaenaleyh onun hürriyetini takyit eder. Buraya gelen vekiller, milletin her ferdi, hakkı hürriyeti sellemehüsselâm kullanacak değildir. Zaten buraya gelen, milletin âmal ve temayülât ve hissiyatını hâmil olarak gelecektir ve onlara tercüman olacaktır. Onların buraya bizzat gelmesi imkân haricindedir. Buna imkânı maddi ve akli yoktur.

Hilmi Bey biraderimiz içtima devresi yerine intihap devresi konulmasını teklif buyurdular. Bunlar birer ıstılah olduğu için bunun doğru olduğunu arzedeceğim. İntihap devresi iki senedir, içtima devresi bir senedir. Onun için burada içtima devresi denmiştir. Sonra (âzaların) ve (âzanın) kelimelerine geline; eğer Türkiye'de bir Encümeni Danış bulunsa idi ve bir lûgati tedvin ve tesbit edilmiş olsa idi biz burada (âzaların) diyebilirdik. (Âza) kelimesini (evlât) kelimesi gibi hem müfret makamında olarak ve hem de uzvun cemi olan (âza) olarak kullanıyoruz.

İntihap olunan âzanın nısfının her senede değişmesi meselesine gelince; efendiler intihap bir memlekette bir meseledir. Eğer memleketimizin vesaiti nakliyesi ve intihaba alışkanlığı fazla olsa idi, çok temenni ederdik ki bir senede nısfının değil her sene intihabın teceddüt etmesini arzu ederdik. Fakat memleketimizdeki vesaiti nakliyenin ve intihaba ait vesaitin, defterlerin,

memurların her zaman hazır bulunmaması ve intihabın memlekette bir buhran tevhit etmesi dolayısıyla âzanın her sene nisfının tebeddül etmesi muvafık görülemez.

Arkadaşımız Süleyman Sırrı Bey üç sene teklif ediyorlar. Bu da çoktur. Bizim memleketimizde bu beşinci intihaptır. Intihabın hiç birinde üçüncü seneye varınca mebusların memlekete karşı kuvvei temsiliyeleri kalmıyor. Bunun inşaallah bizzat siz de tecrübe buyuracaksınız. Göreceksiniz ki bir sene ayrıldıktan sonra, mebus olarak bir iki sene bulunduktan sonra halkı temsil meselesindeki kuvvetiniz ilk senesindeki kuvvetiniz kadar olmayacaktır. Binaenaleyh iki sene fazla olmakla beraber bugün için zaruri olarak kabul edeceğimiz bir şeydir. Bahusus dünyanın böyle buhranlı ve inkılâbat geçirdiği bir sırasında ikiye üçe çıkarmak biraz fazla olur. Onun için maddenin encümenin teklifi vehile ve yalnız (meslekin) kelimesini kaldırmak suretiyle kabulünü ve müzakerenin kifayetini teklif ediyorum.

REİS — Söz alan dört refikimiz vardır. Maatteessüf vakit erken olduğu halde Mecliste kimse kalmamıştır, yoklama yapacağım.

VEHBİ B. (Karesi) — Yalnız bir noktası kalmıştır. Şurasını arz edeyim. Arkadaşımız buyurdular ki: Meclisin muamelâtı dahiliyesine vakıf arkadaşların bir kısmının burada kalması iyi olacaktır. Meclise her livadan mebus gelmesi ve bahusus meclislerde âza olanlardan

her halde ikinci intihapta gelmek imkânı olsa da, müteazzuv bir vaziyette olduklarından, her halde dört yüz arkadaşın taş çatlasa buraya yüzü gelecektir. Binaenaleyh onlar da Meclisin usul ve merasime ait kısımlarını teyakkun edebilirler.

FEYZİ Ef. (Malatya) — Her vakit bizim söz geride kahyor.

REİS — Söz yoktur efendim (Yoklama yapılmaya başladı). Akşam oldu sesleri). Mevcut olan âzanın esamisini yazalım.

SÜLEYMAN SİRRİ B. (Yozgad) — Muvafık efendim. Herkes işini bilsin, sepet gelsin, ismimizi yazalım atalım.

SÜREYYA B. (Saruhan) — Mevcutun esamisi yazılsın daha iyi olur.

REİS — Zaten mevcut zevatın esamisi daha evvel yazılmıştır. Fakat şekil tamam olsun, okuyunuz geçiniz.

VEHBİ B. (Karesi) — Efendim burada bulunanlar birer rey varakası versinler kâfi. Malûmu âliniz üç yüz zatın ismi uzun sürecektir.

REİS — Mecliste mevcut bulunan zevatın esamisi yazılmış. Bir defa okuyalım. Malûmu âliniz hepsini okumak zor olacaktır. İsmi yazılmayan zevat varsa söylesin. Oturunuz yerlerinize. Perşembe günü öğleden sonra içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum. Çünkü ekseriyet yoktur.

Kapanma saati : badezzeval 5

